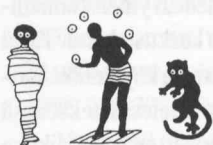

Viron geopoliittisen identiteetin muutokset

Sigrid Kaasik-Krogerus

Kansainvälisten suhteiden muutoksen ja siitä seuranneen epävakauden vuoksi identiteettikysymykset ovat olleet erittäin vilkkaan kes-

kustelun aiheena. Pärjätäkseen uudessa tilanteessa valtiot ovat alkaneet käyttää erilaisia selviytymisstrategioita esimerkiksi korostamalla kansallisen identiteetin, kansallisen historian ja oman alueen merkitystä (Moisio 1998, 28). Siitä johtuen kysymykset keitä me olemme, mihin kuulumme ja mihin olemme menossa ovat nousseet esiin (Harle & Moisio 2000, 13, 14). Identiteetistä keskustellaankin eri tasoilla: toisaalta identiteettikeskustelua maiden asemasta uudessa tilanteesta ja erilaisten identiteettien (esimerkiksi kansallinen, eurooppalainen tai alueellinen) keskinäisistä suhteista on käyty eurooppalaisella foorumilla. Toisaalta eri ryhmien välistä keskustelua (esimerkiksi kansalaiset, poliittinen eliitti) käydään myös maiden sisällä.

Identiteettimuutosten analyysin kannalta Viro on hyödyllinen tutkimuskohde. Muutokset sekä Virossa että maan kansainvälisessä asemassa ovat olleet viimeisen viidentoista vuoden aikana merkittäviä (vrt. Jaanus 1997). Muutoksia on kuvattu käyttämällä retoriikkaa ”paluusta Eurooppaan” (Lauristin et al. 1997). Tämän luonnehdinnan tarkoituksena on ollut legitimoida samalla harjoitettua käytäntöä — liittymistä eurooppalasiin järjestöihin ja yhteisöihin — sekä maan sisällä että kansainvälisellä areenalla (Lagerspetz 1999, 17). Poliittisten ja taloudellisten muutosten lisäksi prosessi on tarkoittanut myös maan geopoliittisen identiteetin muutosta, joka on

tapahtunut sosiaalisen tilan luomisen ja muuttamisen kautta.

Artikkelissani käsittelen enimmäkseen niitä Viron poliittisen eliitin näkemyksiä maan geopoliittisesta identiteetistä, jotka voidaan nähdä 1990- ja 2000-luvuilla käydyssä identiteettikeskustelussa tietynlaisena *narratiivina*. Tarkastelen näitä näkemyksiä identiteetin eri ulottuvuuksien kautta. Artikkelin tarkoituksena ei siis ole tarjota kokonaiskuvaa keskustelusta, joka käsittelee Viron geopoliittista identiteettiä 1990- ja 2000-luvuilla. Analyysin viitekehysenä on kriittinen geopolitiikka, jonka puitteissa pohdin identiteetti-käsitettä ja Viron identiteettikeskustelua.

Identiteetti suhteiden verkostona

Yksi tapa määritellä kriittistä geopolitiikkaa on vertailla sitä klassiseen geopolitiikkaan. Yleisesti ottaen voi sanoa, että kun klassinen geopolitiikka pitää maantiedettä annettuna, mikä johtaa geopolitiikan välttämättömyyteen, kriittinen geopolitiikka käsittelee sekä maantiedettä että geopolitiikkaa konstruktiona (Ó Tuathail 1996, 53, 54; Moisio 1998, 7, 8; Ó Tuathail & Dalby 1998, 2). Vaikka geopolitiikka perustuukin materiaaliselle todellisuudelle, johon kuuluvat esim. luonnonvarat, ihmisresurssit, ympäristö ja sijainti, vasta sosiaalinen toiminta tuo näille käsitteille merkityksen. Näin ollen esimerkiksi luonnonresurssit eivät enää ole neutraaleja, ihmisestä riippumattomia suuruuksia, vaan osa ihmisen luomaa todellisuutta. Osa tätä todellisuutta ovat myös geopolitiittiset identiteetit, joiden kehityksen ja toimivuuden kannalta ovat tärkeitä sekä edellä mainitut materiaaliset aspektit että yhteenkuuluvuuden tunne.

Identiteettiä voi pitää suhdeverkostona, joka voidaan jakaa tilalliseen (spatiaaliseen), identifikaatioon ja erottumiseen viittaavaan ulottuvuuteen, sekä ajalliseen (temporaaliseen) ulottuvuuteen, joka viittaa jatkuvuuteen (vrt. Saukkonen 1999, 51). Tilallisen ulottuvuuden tärkeimpiä käsitteitä ovat ”me” ja ”toiset”. Vaikka tätä dikotomista jakoa onkin kritisoitu, sitä käytetään laajalti myös nykyajan identiteettimäärittelyssä ”toisten” (vieras, muukalainen, vihollinen) erottamiseen ”meistä”. ”Toiset” ovat tärkeä osa identiteettiä, sillä tämän ryhmän kautta määritellään ja ylläpidetään ”meitä” (Hall 1999, 81-83, 153-160; Bauman 1999, 53, 54, 70). ”Toiset” eivät kuitenkaan muodosta homogeenista ryhmää. Ensinnäkin ”meidän” ja ”toisten” väliset suhteet ovat eritasoisia: yksilöiden välisiä, yksilön ja yhteisön välisiä sekä eri yhteisöjen välisiä (Aalto 2001, 75). Sen lisäksi ”toisten” joukossa on erilaisia yksilöitä ja yhteisöjä, mistä johtuen suhteet eri ryhmittymiin vaihtelevat (Harvey 1993, 63). Maiden välisten suhteiden kyseessä ollessa esimerkiksi Viron suhteet Venäjään ja Suomeen poikkeavat toisistaan huomattavasti. Siitä huolimatta, että molemmat ovat Viron naapurimaita, voidaan sanoa, että Viron sosiaalisessa tilassa Suomi ja Venäjä sijoittuvat eri etäisyyksille (esim. Vihalemm 1999, 250-264).

Sosiaalisen tilan luomiseen ja ylläpitämiseen käytetään rajoja, jotka eristävät meidän ja muiden tilan (Berg & Oras 2002, 41) ja joita samalla luodaan uudelleen identiteetin osana. Vaikka rajat olisivat olemassa fyysisessä muodossa, esimerkiksi maiden välillä, niiden merkitys määräytyy myös symbolisella tasolla. Voimme fyysisten rajojen lisäksi puhua myös mentaalisisista. Mentaaliset rajat ovat tärkeitä myös tässä artikkelissa. Esimerkiksi Viron rajalinjaa naapurimaidensa kanssa merkityksellistetään eri tavalla: rajoja ”toisten” ja ”meidän” välillä korostetaan, kun taas oman ryhmän sisäisiä rajoja ei pidetä tärkeinä. Näin voimmekin erottelun lisäksi puhua positiivisesta identifikaatiosta, mikä tarkoittaa, että ”meidän” määrittely ei tapahdu pelkästään ”muiden” kielämisen kautta (Therborn 1995, 229-231; Saukkonen 1999, 51). Identifikaation ja erottumisen lisäksi ajallinen ulottuvuus on tärkeä osa identiteettiä. Ajallinen ulottuvuus tarkoittaa narratiivia ja jatkuvuutta, jota käytetään nykyisyyden legitimaatioon. Monet

tutkijat ovat korostaneet myyttien (esimerkiksi syntymä, vapautus ja kulta-aika) tärkeyttä kansakuntien rakentamisessa (Smith 1986, 2; Smith 1998, 24-26). Myös perinteitä pidetään tärkeinä (Hobsbawm 2000, 1-14). Koska kansallinen ja geopoliittinen identiteetti ovat sidoksissa toisiinsa (Berg 2002, 14), ovat sekä myytit että perinteet relevantteja myös geopoliittisen identiteetin yhteydessä.

Identiteetti prosessina

Sosiaalista tilaa ja sitä kautta myös geopoliittista identiteettiä siis luodaan ja ylläpidetään yhteiskunnallisessa merkityksiä tuottavassa keskustelussa. Tästä prosessista voi eristää diskurssin ja käytännön. Diskurssissa identiteetti tuotetaan kielessä, teksteissä ja puheissa. Tällä tavoin kehitetään ensin mielikuva ja sen jälkeen toimintaa kontrolloiva identiteetti (Lagerspetz 2003; katso myös Hall 1999, 105). Jonkinlainen käytännön toiminta on kuitenkin jo olemassa. Identiteetin legitimoimiseksi käytetäänkin yhteisestä historiapohjasta ammentavia argumentteja, mutta samalla viitataan myös nykyiseen käytännön toimintaan, josta osa merkityksellistetään diskursiivisella tasolla. Nämä identiteetin osina nähtävät suureet eivät ole samanvertaisia: osa niistä on suhteellisen pysyviä ja vaikeasti muutettavia/muuttuvia, toiset taas mukautuvat helpommin (Kivikuru 2000, 27; katso myös Valtonen 2000, 53, 54). Esimerkiksi Viron tapauksessa länsieurooppalaiseen, protestanttiseen kulttuurialueeseen kuulumista on pidetty tekijänä, jonka merkitys ei kadonnut neuvostovalan aikana ja jolla on ollut tärkeä rooli maan itsenäistymisessä ja valtion nykyisessä Eurooppa-orientaatioissa (Lauristin 1997, 28, 29).

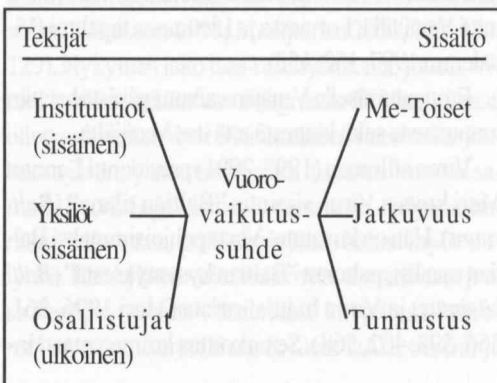
Identiteetti luodaan poliittisessa prosessissa. Poliittisuus on tässä yhteydessä ymmärrettävä laajasti: varsinaisten poliittisten instituutioiden lisäksi myös muut yhteiskunnalliset ryhmät voivat osallistua prosessiin (Moisio 1998, 6). Yksinkertaistetusti voi puhua ainakin kahden tason suhteista.¹

Ensiksi, koska identiteetti on määriteltävissä yhteiskunnan yhteisöllisen ja yksilöllisen tason yhdistävänä tekijänä, sitä myös luodaan ja ylläpidetään niiden välisessä vuorovaikutussuhteessa (Hall 1999, 22; Valtonen 2000, 56). Jokapäiväiseen elämään iden-

tiettiin välittyä erilaisten symbolien kautta, jotka ovat samoja kaikille yhteisön asukkaalle, mutta joille jokainen antaa merkityksen henkilökohtaisesti (Paasi 1986, 113, 114)². Kaikki identiteetit eivät myöskään ole yhteisiä koko yhteisölle: osa kohdentuu esimerkiksi vain yhteen sosiaaliryhmään, ikäpolveen tai ammattiryhmään (Kivikuru 2000, 23; Valtonen 2000, 53). Tämä tarkoittaa sitä, että ihmisillä on useita identiteettejä (esimerkiksi alueellinen, kansallinen ja eurooppalainen), joiden välillä saattaa olla myös jännitteitä. Toiseksi, sisäisen vuorovaikutussuhteen lisäksi myös ulkoinen suhde on tärkeä. Kun puhutaan identiteetistä, ei kyseessä ole ainoastaan ”meidän” sisäinen asiamme, vaan erilaiset ulkopuoliset toimijat vaikuttavat prosessiin erilaisista syistä (Therborn 1995, 231, 232; Kivikuru 2000, 33).

Vuorovaikutussuhteelle on ominaista, että jokainen tuo muiden arvioitavaksi oman tietonsa, jota voidaan pitää yhteiskunnallisesti rakentuneena tuotoksena. Prosessissa aktualisoituu valta, jonka kautta asioista tulee uskottavia (Moisio 1998, 15).³ Näin ollen valta tekee asioista ”tosia” faktojen sijaan (Hall 1999, 102). Valtion tasolla poliittisen eliitin jäsenet ovat vahvassa asemassa, sillä heitä voidaan pitää instituutioiden edustajina, vaikka he esittäisivätkin ”omia” henkilökohtaisia näkemyksiään.⁴ Tunnustaminen nousee tärkeäksi molemmilla tasoilla. Jos prosessi alkaa kansainväliseltä tasolta, niin tunnustusta odotetaan yhteisön sisältä. Jos taas aloitteen tekee yhteisön (valtion) institutionaalinen taho, tunnustusta haetaan yleensä sekä ulkopuolelta että omilta kansalaisilta (yksilölliseltä tasolta).

Identiteettikeskustelun sisältöä ja tekijöitä voidaan kuvata seuraavalla kaavalla:

Kaavan avulla analysoin Viron geopoliittisen identiteetin luomista. Empiirisenä aineistona olen enimmäkseen käyttänyt poliittisen eliitin tuottamia tekstejä, ja näin pääpaino onkin näillä instituutioiden edustajilla. Kansalaisten ja ulkoisten osallistujien puheenvuoroilla on analyysissä lähinnä selittävä rooli.

Viron geopoliittinen identiteetti

Yleisesti ottaen Viron geopoliittisen identiteetin päämääränä Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen on ollut luoda itsestään kuva eurooppalaisena eikä post-sosialistisena maana (Ruutsoo 1998, 10). Viron itsenäistymisestä vuonna 1991 lähtien maan virallisessa ulkopoliittisessa diskurssissa on selvästi eroteltu itä/Venäjä ja länsi/Eurooppa. Samalla myös Viron oma positio on määritelty osana Eurooppaa, jonka vastakohta on Venäjän vaikutusalue (esim. Meri 1996, 342; Berg & Oras 2002, 32, 46).⁵ ”Eurooppaan liittymisen” sijaan ovat sekä poliittinen eliitti että tutkijat kuitenkin puhuneet ”historiallisen aseman palauttamisesta”, koska on luontevampaa luoda uudelleen kuin perustaa täysin tyhjästä jotain uutta. Prosessille on ominaista myös logiikka, jonka mukaan ”kun itse uskomme olevamme osa Eurooppaa, niin Eurooppa alkaa ajatella samalla tavalla” (Berg & Oras 1999, 2276; myös Lagerspetz 1999, 18).

Kuten jo johdannossa todettiin, käytännön tasolla ”paluu Eurooppaan” on tarkoittanut integraatiota eritasoihin yhteisöihin ja organisaatioihin, joista tärkeimmät ovat olleet Euroopan unioni ja NATO, 1990-luvun alussa myös Euroopan neuvosto. Näiden lisäksi alueellisen tason yhteisöjen rooli geopoliittisen identiteetin määrittäjänä on ollut merkittävä, koska juuri Pohjois-Eurooppa on käsitetty Euroopan ja eurooppalaisuuden edustajana (esimerkiksi Marju Lauristinin et al. teos *Return to the Western World* käsittelee ennen kaikkea Pohjois-Euroopan kehitystä). Konkreettisemmin analysoin kolmea yhteisöä: Itämeren aluetta, Baltian maita ja Pohjoismaita.

Itämeren alue

Vaikka Itämeren rannalla sijaitsevat valtiot tekivät yhteistyötä esimerkiksi ympäristöalalla jo kylmän

sodan aikana, Helcomin sopimuksen puitteissa vuodesta 1974, yhtenäisen alueen kehitys alkoi (eli alueeseen alettiin kiinnittää huomiota yhtenä kokonaisuutena) täydellä teholla vasta kylmän sodan lopun jälkeen. Viro on siis ollut alueen kehityksessä mukana yhtä pitkään kuin muutkin valtiot. Alueelle on ominaista, että retoriikka ja käytäntö ovat kulkeneet käsi kädessä. Samanaikaisesti on perustettu yhteistyöelimisiä ja puhuttu historiallisesta ja kulttuurisesta Itämeren alueesta. Alueella ei kuitenkaan ole vakiintuneita rajoja. Vaikka Itämeren rannalla sijaitsee varsinaisesti yhdeksän valtiota — Viro, Latvia, Liettua, Suomi, Ruotsi, Tanska, Venäjä, Puola ja Saksa — kuuluu esimerkiksi Itämeren maiden neuvostoon (Council of Baltic Sea States — CBSS) 11 maata (edellä mainittujen lisäksi myös Norja ja Islanti, jotka eivät varsinaisesti sijaitse Itämeren rannalla).

Virossa on 1990-luvulla esitetty erilaisia näkemyksiä Itämeren alueesta. Yksi niistä on 1990-luvun alussa poliittisen eliitin käyttämä suhteellisen kapea näkemys, jonka mukaan Itämeren alue on Pohjoismaiden synonyymi ja Baltian maat olisivat siten osa Pohjoismaita. Koska Venäjä ei tämän tulkinnan mukaan kuulunut alueeseen, sitä voitiin pitää tärkeänä tekijänä Viron geopoliittisen identiteetin kannalta (Lehti 1998, 20, 42, 46). Esimerkiksi silloinen presidentti Lennart Meri määritteli Viron osaksi Itämeren aluetta, osaksi Pohjolaa ja sitä kautta myös osaksi Eurooppaa (Meri 1996, 466, 477).

Vaikka Baltian ja Pohjoismaiden yhteenkuuluvuuden korostamista voidaan pitää yrityksenä ylittää idän ja lännen välinen kahtiajako alueella (Lehti 1999, 38, 39), toimii Venäjän poissulkeminen tätä tavoitetta vastaan. Baltian maiden ja Pohjoismaiden yhteenkuuluvuus muistuttaa pikemminkin sotien välisenä aikana kehitettyjä Baltian Liiton (Baltic League) ja Baltoscandian käsitteitä, jotka niin ikään sulkivat Venäjän yhteisöjen ulkopuolelle (Lehti 1998, 20-23; Lagerspetz 2003). Toiseksi, Viron poliittisen eliitin edustajat ovat käsitelleet Itämeren aluetta myös funktionaalisen yhteistyön alueena. Tässä tapauksessa alueeseen kuuluu myös Venäjä eikä (ainakaan suorana) tavoitteena ole Viron geopoliittisen identiteetin kehitys, vaan pikemminkin Venäjän ”normalisointi” (esim. Sinijärvi 1995; Meri 1996, 389) ja taloudelli-

sen yhteistyön edistäminen alueella (Ilves 1999 b).

Tämä näkemys on myös lähempänä nykyistä käytäntöä. Itämeren alueen yhteistyötä varten on luotu huomattava määrä sekä hallitusten välillä että kansalaisten tasolla toimivia järjestöjä eri elämäntilanteille. Niiden puitteissa tehdään käytännön yhteistyötä. Yhteistyön kirvoittajana on kuitenkin usein joku negatiivinen tekijä, esimerkiksi rikollisuuden torjunta, tautien leviämisen ehkäiseminen tai taistelu saasteita vastaan. Yhteiselle historialle ja kulttuurille perustuva identiteetin kehittäminen ei siten ole kovinkaan vahvasti esillä, vaikka alueen yhteistoimintaa onkin ajoittain legitimoitu historiallisilla narratiiveilla. Näistä tunnetuimmat ovat 1300-1400-luvulla toiminut Hansa-liitto ja myytti ”kultaisesta Ruotsin ajasta”⁶ (esim. Meri 1996, 381; Vihalemm 1997, 162; Lauristin 1997, 35; Suhonen 1997, 192; Lehti 1999, 24, 25).

Näin ollen Viron ja myös Latvian ja Liettuan poliittisen eliitin näkemys Itämeren alueesta Pohjoismaiden synonyyminä on saanut käytännön tasolla vähemmän tukea kuin laajempi näkemys alueesta, johon myös Venäjä kuuluu. Se tarkoittaa myös sitä, että Itämeren alueen merkitys Viron geopoliittisen identiteetin kannalta on vähentynyt.

Baltian maat ja Pohjoismaat

1990-luvun alussa Viron, Latvian ja Liettuan politiikat korostivat Baltian maiden yhtenäisyyttä, joka perustui silloin enimmäkseen yhteiseen ulkopuoliseen uhkaan (Venäjä) ja yhteisiin tavoitteisiin (itsenäisyys, jäsenyys Euroopan neuvostossa, Venäjän armeijan lähtö jne. katso esim. Luik 1994). Kansalaistasolla se tarkoitti suurta mielenkiintoa siihen, mitä Venäjällä, Latviassa ja Liettuassa tapahtui (Vihalemm 1997, 152, 153).

Erottaumiselle Venäjän vaikutuspiiristä haettiin tunnustusta sekä lännestä että itse Venäjältä.

Viron silloinen (1992-2001) presidentti Lennart Meri kuvasi Viron sijaintia ”Baltian tilana” (*Baltic room*). Hän on kuvannut Viroa pohjoisimmaksi Baltian maaksi, puhunut ”Baltian kysymyksestä” (*Baltic küsimus*) ja Viron balttisisarista (Meri 1996, 361, 366, 398, 402, 568). Se tarkoittaa kolmen maan in-

tegraation merkityksellistämistä: ”... jos haluamme integroitua Eurooppaan, meidän pitäisi ensisijaisesti huolehtia Viron, Latvian ja Liettuan talouspolitiisesta ja turvallisuuspolitiisesta integraatiosta” (Meri 1996, 365) tai ”Baltian maiden keskinäinen integraatio on *conditio sine qua non* integraatiollemme Eurooppaan” (Meri 1993; samasta aiheesta myös Meri 1996, 380). Yhtenä esimerkkinä pyrkimyksestä integroitua (Pohjois)-Eurooppaan oli Baltian maiden 1990-luvun alkupuolella tapahtunut yritys elvyttää yhteistyötä Pohjoismaiden kanssa pyrkimällä mm. Pohjoismaiden neuvoston jäseneksi. Vaikka Pohjoismaatkin olivat kiinnostuneita yhteistyöstä ja valmiit luomaan erilaisia uusia yhteistyöelimiä, ne eivät kuitenkaan hyväksyneet Baltian maita neuvoston jäseniksi.⁷

Baltian maiden yhtenäisyyden luomisessa on EU:lla ollut tärkeä rooli. Sen edustajat ovat korostaneet Baltian integraation tärkeyttä sekä puheissaan että EU:n ja Viron (kuten myös Latvian ja Liettuan) välisissä sopimuksissa (Arnswald 2000, 32, 36). Esimerkiksi Viron assosiaatiosopimuksen (1995) mukaan EU:n integraation lisäksi Baltian maiden pitää jatkaa samanaikaisesti keskinäistä integraatiota.

Baltian maiden yhteistoiminta on luonut niistä yhtenäisen kuvan myös maailmalla, ja ne nähdään usein kokonaisuutena, josta on myöhemmin yritetty päästä eroon (Ilves 1999 a). Voidaankin sanoa, että Viron geopoliittisen identiteetin määrittelyssä on osa poliittisesta eliitistä 1990-luvun toisella puolella tuonut Venäjän lisäksi esiin uudet ”toiset” — Latvian ja Liettuan.⁸ Kyseessä ei sinänsä ole uusi ilmiö, sillä jo 1930-luvulla esitettiin turvallisuuspolitiisista syistä ideoita siitä, että vain Viro on osa Skandinaviaa, kun taas Latvia ja Liettua eivät kuulu siihen (Tönnisson 1997; Medijainen 2001, 123, 124, 129). Nykyinen jako taas kehittyi aikana, jolloin Viron, Latvian ja Liettuan integraatio EU:hun ei enää ollutkaan synkronista: ensimmäisen viiden maan joukossa jäsenyysneuvotteluihin kutsuttu Viro sai samalla Latviaan ja Liettuaan verrattuna etulyöntiaseman, jonka maan poliittinen johto halusi myös säilyttää. Kehityksen voi nähdä myös narratiivina, jossa Venäjän merkitys aktiivisesti käytettynä ”toisena” on vähentynyt (Berg & Oras 2002, 60-64) ja

itsensä määrittelyyn on löydetty uusia ”toisia”. Näin ollen historiallisia, kulttuurisia ja yhteistyöhön liittyviä argumentteja onkin alettu käyttää Baltian maiden yhtenäisyyttä koskevan käsityksen kumoamiseen.

Esimerkkinä tästä voi pitää Viron entisen ulkoministerin Toomas Hendrik Ilvesen kehittämää ideaa Joulumaiden yhteisöstä, johon myös Viro hänen mukaansa kuuluu. Ilves esitti Joulumaiden idean Ruotsin Ulkopoliittisessa instituutissa vuonna 1999 pitämässään puheessa ”Viro Pohjoismaana” (*Estonia as a Nordic Country*). Joulumaihin kuuluvat Ilvesen mukaan Viron lisäksi myös Pohjoismaat ja Iso-Britannia. Yhteisön nimen alkuperä on ”joulusta” käytettävä samankaltainen sana eri kielissä: viron *jõul*, suomen *joulu*, ruotsin, norjan ja tanskan *jul*, islannin *jol* ja Iossa-Britanniassa käytetty *yule*. Latvia ja Liettua eivät taas kuulu samaan yhteisöön eikä Virolla, Latvialla ja Liettualla ole hänen mukaan yhteistä identiteettiä, joka perustuisi kulttuurisiin, uskonnollisiin tai kielellisiin samankaltaisuuksiin. Joulumaiden yhtenäisyys sen sijaan perustuu historiallisten ja kulttuuristen samankaltaisuuksien lisäksi keskinäiseen yhteistyöhön.⁹ Maita yhdistää myös se, että niissä käytetään paljon matkapuhelinta ja internetiä ja niissä on alhainen korruptiotaso (Ilves 1999 a). Internetin käyttö viittaa siihen, että Joulumaat ovat osa kehittyntä informaatioteknologista maailmaa ja niiden identiteetti perustuu korkean teknologian tärkeyteen alueella (*high-tech identity*) (ibid).

Joulumaat ovat hyvä esimerkki alkavasta kehitysprosessista, jossa identiteetti luodaan diskursiivisesti. Vaikka maiden ns. yhtenäisyys perustuikin suurelta osin kulttuurisiin ja historiallisiin tekijöihin, kulttuurin ja historian tarkoitus on luoda Virosta kuva Pohjoismaana. Pari vuotta sitten Ilveksen ideoiden kehittelyä jatkoivat entinen hallituksen virkamies Eerik-Niiles Kross ja silloinen hallituksen lehdistötoimiston johtaja Kaarel Tarand. Krossin mukaan kannattaisi miettiä, pitäisikö Viron vaihtaa englanninkielinen nimensä *Estoniasta Estlandiksi*, koska ”Armenia, Romania, /.../ Malesia, Latvia, Moldavia, Estonia (tämä laiva)”, mutta ”England, Ireland, Scotland, Switzerland, Finland, Estland” (Kross 2001). Tarand taas on ehdottanut nykyisen kolmivärisen

lipun vaihtamista ristilipuksi, joka muistuttaisi siitä, että Viro on osa Pohjoismaita (ibid., 2001; ks. myös Lagerspetz 2003). Molemmat kirjoittajat viittaavat myös historiaan, josta he ovat löytäneet perusteluita lipun ja nimen vaihdolle (Tarand 2001; Kross 2001). Tarandin ja Krossin ajatuksia Virossa Pohjoismaana voi pitää osana silloisen hallituksen kampanjaa luoda Virolle uusi imago, jolla maa tunnettaisiin maailmalla (Lagerspetz 2003). Hyvinvointivaltion käsitteen mukaan ottaminen taas olisi vaikeuttanut mahdollisuutta nähdä Viro Joulumaana sen Pohjoismaista poikkeavan liberaalin talousjärjestelmän vuoksi (katso myös Lagerspetz 2003).

Kansan parissa Baltian maista ja Pohjois- ja Joulumaista on erilaisia näkemyksiä. Vuonna 1999 julkaistujen tutkimustulosten mukaan 60 % virolaisista ja 71 % Viron venäjänkielisistä oli sitä mieltä, että Viro on osa Baltian aluetta; Pohjoismaana Viroa piti 27 % virolaisista ja 20 % venäjänkielisestä vähemmistöstä (Kirch 1999). Viron lipun vaihtamista vastusti vuonna 2001 järjestetyn mielipidekyselyn mukaan 83 % ja Viron nimen vaihtamista 77 % vastanesta (Emor 2002).

Myös toisenlaisia tilastoja on esitetty. Vuonna 1993 järjestetyssä kyselyssä 57 % virolaisista oli sitä mieltä, että Viro muistuttaa kulttuurisesti enemmän Pohjoismaita kuin Baltian maita (57 % ja 41 %) (Kirch 1994, 21 — viitattu Vihalemm 1997, 161). Toomas Hendrik Ilves (2001) on myöhemmin vertailut avoliittojen määriä: Virossa syntyi vuonna 1999 avioliiton ulkopuolella 54 % lapsista, Ruotsissa tämä luku oli 55,3 %, kun taas Liettuassa 18,9 %¹⁰. Matkailu Viron ja Suomen välillä on erittäin vilkasta: jokaisella virolaisella on sanottu olevan oma ”kotisuomalaisensa”, hyvä suomalainen ystävä, jonka luona vieraillaan ja joka puolestaan vierailee viro-

laisen kotona, kun taas ”kotilavialaisesta” ei ole tietoa (ibid).

Vastakkaiset esimerkit osoittavat hyvin sen, että legitimaatio ei ole absoluuttista. Valitsemalla tietynlaiset tilastot voidaan perustella kansalaisten kannatusta tai käytännön tukea täysin erilaisille näkemyksille, ja sitä kautta taas käyttää kannatusta tai tukea argumenttina omien ajatusten paikkansapitävyydelle. Kansalaisten mielipiteistä ja toiminnasta kerättyjen vastakkaiden tilastojen pohjalta voi myös päätellä, että yksikään yhteisö ei ole identiteettikehityksen kannalta poissuljettu, muttei myöskään vaikiintunut.

Taas Euroopassa

1990- ja 2000-luvuilla Virossa on ollut muiden muassa käytössä geopoliittisen identiteetin narratiivi, jota olen analysoinut tässä artikkelissani. Ylimmällä tasolla sitä narratiivia yhdistää kytkös Eurooppaan. Tosin kytkös on eri tapauksissa erilainen: Baltian maat ovat olleet Virolle tärkeitä yhteisönä, jonka osana Eurooppaan (EU:hun) integroitumisen mahdollisuudet olivat suuremmat, vaikka Baltia ei alueena edustanutkaan Eurooppaa. Sen sijaan Pohjoismaat (Joulumaat) ovat osa Eurooppaa, ja niihin kuuluminen tarkoittaisi samalla kuulumista Eurooppaan.

Eurooppaan kuulumisen on lähivuosina toteuttamassa alueellisesta laajemmalla tasolla, sillä Viro, Latvia ja Liettua ovat todennäköisesti liittymässä EU:hun. Nähtäväksi jää, miten tämä vaikuttaa alueelliseen kehitykseen ja mitä Baltian maat ja Pohjoismaat tulevat Viron identiteetille merkitsemään EU:n laajentumisen jälkeen. Eri osapuolten välinen keskustelu identiteetistä ja geopoliittisen aseman määrittely jatkuvat.

Viitteet

1 Vaikka en käsittelekään tässä artikkelissa mediaa, sen rooli yhteiskunnallisessa keskustelussa on merkittävä. Koska media tarjoaa tilaa julkiselle keskustelulle, se voidaan nähdä yhteiskunnallisena instituutiona, joka päättää kuka saa äänensä kuuluviin ja mitkä näkemykset pääsevät

julkisuuteen. Media itse ei ole siinä prosessissa neutraali eikä passiivinen välittäjä, vaan ottaa kantaa erilaisiin kysymyksiin.

2 Vaikkakin lopulliset merkitykset annetaan yksilön tasolla, asiaan vaikuttavat myös yhteisölliset institutionaalisesti välittyneet käytännöt ja suhteet (ks. Paasi 1986, 113, 114). Esimerkiksi sosialisatio-prosessia voi pitää esimerkkinä

- instituutioiden, kuten koulun ja median, tärkeästä roolista. Instituutioiden kautta välitetään tiettyä ideologiaa, joka muokkaa yksilöitä (Rosengren 1997, 14, 24; Veenmaa 2002, 137).
- 3 Foucault'n mukaan (1980, 98) vallankäyttöä ei voi erottaa toiminnasta ja vuorovaikutuksesta, valta ei kuulu kenellekään vaan se syntyy vuorovaikutussuhteissa.
- 4 Poliittisen eliitin lisäksi yhteiskunnassa on muitakin eliittejä, joiden merkitys ei ole poliittista eliittiä alhaisempi. Joskus on myös vaikeata erotella poliittista ja taloudellista eliittiä, koska samat henkilöt voivat olla osa molempaa. Näin on usein erityisesti pienissä maissa kuten Viro. Geopoliittisen identiteetin määrittelemisessä Virossa on kuitenkin ollut eniten näkyvillä poliittinen eliitti ideoiden ja visioiden kehittäjänä ja esimerkiksi ns. asiantuntijoiden visioiden välittäjänä (Berg 2002, 13). Sen vuoksi keskityn tässä artikkelissa poliittiseen eliittiin.
- 5 Molempien käsitteiden merkitys on emotionaalinen ja symbolinen (Murphy 1999, 66; vrt. Ó Tuathail & Agnew 1992). Esimerkiksi Viron ja Venäjän kulttuurisia eroavuuksia on korostettu tässä yhteydessä. Kuitenkin samalla pidetään tärkeänä hyviä suhteita ja yhteistyötä Venäjän kanssa.
- 6 "Kultainen ruotsin aika" viittaa Ruotsin suurvaltakauteen Itämeren alueella. Sitä pidetään Vi-

ron antoisimpana ja vapaimpana ajanjaksona (esim. Meri 1996, 498). Historiallista jatkuvuutta on myös kritisoitu (vaikka ei niinkään Virossa), koska esimerkiksi Hansa-liitto yhdistetään helposti Saksan hallintakauteen ja siihen liittyviin ristiriitoihin alueella (katso myös Lauristin 1997, 34).

- 7 Noin kymmenen vuotta myöhemmin tehtyä Pohjoismaiden konservatiivisten puolueiden ehdotusta Baltian maiden hyväksymisestä Pohjoismaiden neuvoston jäseniksi voidaan pitää tässä kontekstissa merkittävänä (vaikka se ei toteutunutkaan), koska tällä kertaa aloitteen tekivät Pohjoismaat.
- 8 Tämä ei tarkoita sitä, että koko Viron ulkopoliittinen eliitti käsittelee Latviaa ja Liettuaa osana "toisia", koska myös sellaisia näkemyksiä esitetään, että Baltian maat ovat osa samaa kokonaisuutta (Berg & Oras 2002, 35).
- 9 Presidentti Lennart Meri on viitannut ns. Joulumaihin jo esimerkiksi vuonna 1992 pitämässään puheessa. Hän käyttää joulusanaa yhdistävänä esimerkkinä Viron ja Skandinavian samanlaisuudesta, mutta ei erottaakseen Viroa Latviasta ja Liettuasta (Meri 1996, 273).
- 10 Ilves ei kuitenkaan erittele, kuinka moni avioliiton ulkopuolella syntyvä lapsi syntyy yksinhuoltajalle ja kuinka moni avioliitossa asuville vanhemmille.

Lähteet

- Aalto, Pami (2001), *Constructing Post-Soviet Geopolitics in Estonia: A Study in Security, Identity and Subjectivity*. Acta Politica 19. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Arnswald, Sven (2000), *EU Enlargement and the Baltic States: The Incremental Making of New Members*. Helsinki & Berlin: Ulkopoliittinen instituutti & Institut für Europäische Politik.
- Bauman, Zygmunt (1997), *Sosiologinen ajattelu*. Tampere: Vastapaino.
- Berg, Eiki (2002), Geopoliittiline mõtestamine, piirid ja kontekstid. — *Eesti tähendused, piirid ja kontekstid*. (Koost.) Berg, Eiki. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 9-17.
- Berg, Eiki & Oras, Saima (1999), Eesti mõttelise asendi kaardistamisest. — *Akadeemia* 11:11, 2261-2280; 11:12, 2485-2509.
- Berg, Eiki & Oras, Saima (2002), Eesti mõttelise asendi kaardistamisest. — *Eesti tähendused, piirid ja kontekstid*. (Koost.) Berg, Eiki Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 19-65.

- Emor (2002), *Rahvas eelistab Estoniat ja trikoloori*. <http://www.emor.ee/arhiiv.html?id=853>
- Estonia's Europe Agreement. <http://spunk.vm.ee/euro/english/europe/index.html>
- Foucault, Michel (1980), *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. New York: Pantheon.
- Hall, Stuart (1999), *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Harle, Vilho & Moisio, Sami (2000), *Missä on Suomi?: Kansallisen ja identiteettipolitiikan historia ja geopoliittikka*. Tampere: Vastapaino.
- Harvey, David (1993), *Class Relations, Social Justice and the Politics of Difference*. — *Place and the Politics of Identity*. (Eds.) Keith, Michael & Pile, Steve. London & New York: Routledge, 41-66.
- Hobsbawm, Eric (2000), Introduction: Inventing Traditions. — *The Invention of Tradition*. (Eds.) Hobsbawm, Eric & Ranger, Terence. Canto: Cambridge University Press, 1-14.
- Ilves, Toomas Hendrik (1999 a), *Estonia as a Nordic Country: Speech held in Swedish Institute*

- of *International Relations*. Tukholma, 14.12. http://www.vmeeng/kat_140/1210.html?arhiiv_kuup=leht_3
- Ilves, Toomas Hendrik (1999 b), *Promoting Stability Through Economic Integration: Statement in the Foreign Minister conference on the Northern Dimension*. Helsinki, 11-12.11.
- Ilves, Toomas Hendrik (2001), Põhjamaine riik ja inimene. — *Luup*, 19.1. <http://luup.postimees.ee/luup/01/01/eesti2.shtm>
- Jaanus, Maire (1997), Estonia's time and monumental time. — *Journal of Baltic Studies* 28:2.
- Kirch, Marika (1994), Identification Diversity in Estonia: Grounds for Integration or Grounds for Disintegration? — *Changing Identities in Estonia*. (Eds.) Kirch, Marika & Laitin, David. Tallinn: Estonian Science Foundation, Estonian Academy of Sciences.
- Kirch, Marika (1999), Eesti muutuvad identiteetid Euroopa Liiduga ühinemise kontekstis. — *Eesti Inimarengu Aruanne 1999*. <http://www.undp.ee/nhdr99/1.5.html>
- Kivikuru, Ullamaija (2000), Kansalaisten yhteisyys ja "he". — *Me median maiseissa: Reflektioita identiteettiin ja mediaan*. (Toim.) Tapper, Helena. Helsinki: Yliopistopaino, 11-50.
- Kross, Erik-Niiles (2001), Estland, Estland über alles. — *Eesti Päevaleht*, 12.11. <http://www.epl.ee/artikkel.php?ID=91324>
- Lagerspetz, Mikko, How many Nordic Countries?: Possibilities and Limits of Geopolitical Identity Construction. — *Co-operation and Conflict* (tulossa).
- Lagerspetz, Mikko (1999), The Cross of Virgin Mary's Land: A Study in the Construction of Estonia's "Return to Europe". — *Idäntutkimus* 6:3-4, 17-28.
- Lauristin, Marju (1997), Context of Transition. — *Return to the Western World: Cultural and Theoretical Perspectives on the Estonian Post-Communist Tradition*. (Eds.) Lauristin, Marju et al. Tartu: Tartu University Press, 25-40.
- Lauristin, Marju et al. (toim.) (1997), *Return to the Western World: Cultural and Theoretical Perspectives on the Estonian Post-Communist Tradition*. Tartu: Tartu University Press.
- Lehti, Marko (1998), Non Reciprocal Region-building: Baltoscandia as a National Coordinate for the Estonians, Latvians and Lithuanians. — *NORDEUROPAforum* 2, 19-47.
- Lehti, Marko (1999), Competing or Complementary Images: The North and the Baltic World from the Historical Perspective. — *Dynamic Aspects of the Northern Dimension*. (Toim.) Haukkala, Hiski. Turku: Painosalama, 21-45.
- Luik, Jüri (1994), *Quo Vadis, Estonian Foreign Policy?*: Opening remarks by Jüri Luik, Minister of Foreign Affairs of Estonia at the Estonian Foreign Service Annual Ambassadorial Conference, Roosta, Viro, 11-12.9. http://www.vmeeng/kat_140/1366.html?arhiiv_kuup=leht_8
- Medijainen, Eero (2001), Eesti ja maailm. — *Eesti identiteet ja iseseisvus*. (Toim.) Listra, Lore. Tallinn: Avita, 111-138.
- Meri, Lennart (1996) *Presidendikõned*. Tartu: Ilmamaa.
- Meri, Lennart (1993), *Vabariigi President Pro Baltica Foorumil*, 11.9. <http://vp1992-2001.vpk.ee/est/k6ned/K6ne.asp?ID=9468>
- Moisio, Sami (1998), Geopoliitinen imagologia ja uhkakuvarakennelmat: 1990-luvun turvallisuuspoliittiset selonteot käytännöllisenä geopoliitiikkana. — *Kosmopolis* 28:3, 5-32.
- Murphy, Alexander B. (1999), Rethinking the Concept of European Identity. — *Nested Identities: Identity, Territory and Scale*. (Eds.) Herb, G. H & Kaplan, D. USA: Roman & Littlefield Publishers, 53-74.
- Ó Tuathail, Gearóid & Agnew John (1992), Geopolitics and Discourse: Practical Geopolitical Reasoning in American Foreign Policy. — *Political Geography* 11:2, 190-204.
- Ó Tuathail, Gearóid (1996), *Critical geopolitics*. London: Routledge.
- Ó Tuathail, Gearóid & Dalby, Simon (1998), Introduction: Rethinking geopolitics: towards a critical geopolitics. — *Rethinking Geopolitics*. (Eds.) Ó Tuathail, Gearóid & Dalby, Simon London & New York: Routledge, 1-15.
- Paasi, Anssi (1986), The Institutionalisation of Regions: a Theoretical Framework for Understanding the Emergence of Regions and the Constitution of Regional Identity. *Fennia* 164, 105-146.
- Rosengren, Karl Erik (1997), Culture in Society: Agency and Structure, Continuity and Change. — *Return to the Western World: Cultural and Theoretical Perspectives on the Estonian Post-Communist Tradition*. (Toim.) Lauristin, Marju et al. Tartu: Tartu University Press, 9-24.
- Ruutsoo, Rein (1998), Euroopa Liit ja Eesti Julgeolek. — *Eesti Euroopa Liidu lävepakul*. (Eds.) Ruutsoo, Rein & Kirch, Aksel. Tallinn: Teaduste Akadeemia kirjastus, 9-22.
- Saukkonen, Pasi (1999), *Suomi, Alankomaat ja kansallisvaltion identiteettipoliitiikka: Tutkimus kansallisen identiteetin poliittisuudesta, empiirinen sovellutus suomalaisiin ja hollantilaisiin teksteihin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuus-

- den Seura.
- Sinijärvi, Riivo (1995), *Remarks by Mr. Riivo Sinijärvi at the Council of Baltic Sea States Ministerial Meeting*, Gdansk, 19.5. http://www.vn.ee/eng/kat_10/1349.html?arhiiv_kuup=leht_7
- Smith Anthony D. (1986), *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Basil Blackwell Ltd.
- Smith, Graham et al. (1998), *Nation-building in the Post-Soviet Borderlands: The Politics of National Identities*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Suhonen, Pertti (1997), Finnish Views on Estonia and Other Neighbours. — *Return to the Western World: Cultural and Theoretical Perspectives on the Estonian Post-Communist Tradition*. (Toim.) Lauristin, Marju et al. Tartu: Tartu University Press, 185-193.
- Tarand, Kaarel (2001), Lippude vahetusel. — *Eesti Päevaleht*, 3.12. <http://www.epl.ee/artikkel.php?ID=92271>
- Therborn, Göran (1995), *European Modernity and Beyond: The Trajectory of European Societies 1945-2000*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Tõnisson, Ilmar (1997), Eesti välispoliitika. — *Emajõe ääres*. (Ed.) Runnel, Hando. Tartu: Ilmamaa, 322-357.
- Valtonen, Sanna (2000), Mikä suomalaisissa on vinkana?: Tapaustutkimus työttömyys-aiheisten kirjoitusten kansallisesta ulottuvuudesta. — *Me median maisemissa: Reflektioita identiteettiin ja mediaan*. (Toim.) Tapper, Helena. Helsinki: Yliopistopaino, 51-79.
- Veenmaa, Jaanus (2002), Eesti sotsiaalruumilise teadvuse kujundamine. — *Eesti tähendused, piirid ja kontekstid*. (Koost.) Berg, Eiki. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 137-176.
- Vihalemm, Peeter (1999), Changing Baltic Space: Estonia and its Neighbours. — *Journal of Baltic Studies* 30:3, 250-269.
- Vihalemm, Peeter (1997), Changing National Spaces in the Baltic Area. — *Return to the Western World: Cultural and Theoretical Perspectives on the Estonian Post-Communist Tradition*. (Eds.) Lauristin, Marju et al. Tartu: Tartu University Press, 129-162.